

Qafar Cəfərlinin ədəbi kimliyi haqqında dəqiq məlumat almaq üçün onun avtobiografik romanını da vərəqləməyi oxuculara məsləhət bilirdim. Çünki hər bir yazıçı xatirələrində yaşam yolları ilə bağlı düşüncələrində daha çox səmimi olur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hər hansı bir yazıçı özünü yazanda, özünü əbədi mühit üçün olduğu kimi təqdim edəndə daha səmimi, daha aydın təsir bağışlayır.

Biz hər hansı bir sənətkarı birinci növbədə öz əsərindən tanıyıırıq. Hələ üstünlük onların həyatları ilə bağlı qeydlərində öz obrazlarını daha aydınlığı ilə görürük.

Mənə elə gəlir ki, Qafar Cəfəri bir çox əsərlərində, xüsusilə detektiv əsərlərində həyatı ilə bağlı faktlara daha çox istinad edib. İstər, "Altıncı barmaq olsun", istərsə də, "Malış" və digər hekayələrində bu və ya digər dərəcədə biz müəllifin hadisələrə ya bilavasitə iştirakını müşahidə edirik, ya da bilvasitə. Yəni, kənardan baxmaq və görmək yolu ilə iştirakını görürük.

"Altıncı barmaq" hekayəsi adının özündə bir mistik düşüncə mahiyyəti daşıyır. Açıq, belə anomali hadisələr var, olur. İnsan əlinin beş barmağı var. Amma altıncı barmaq haradadır düşüncədən kənar bir əhval yaradır. Yeni insan öz əlində olsa belə, altıncı barmağı qəbul etmir. Ancaq bunu da demək lazımdır ki, həyatda altıncı barmağı olan adamlar da var. Və ömürləri boyu bu altıncı barmağın sindromu altında yaşayırlar.

Maraqlıdır ki, Qafar Cəfəri altıncı barmaq məsələsinə ictimai məzmun verir. Cəmiyyətdəki hər hansı bir eybəcərlik mahiyyəti yaradan amili əslində mühitin altıncı barmağı hesab edir. İndi cəmiyyət neyləsin? Özünə doğru olan mühitin içindən pis olan, yaramaz olan insanı altıncı barmaq kimi kəşib atmaq mümkündür? Heç altıncı barmağın özünü kəsmək olmur. Beləliklə, Qafar Cəfərlinin "Altıncı barmaq" hekayəsi çox ciddi ictimai mahiyyət kəsb edən məsələdən bəhs edir.

Altıncı barmaq - bu nədir? Yaxud kimdir? Ondan xilas olmaq mümkündür? Hekayə bu suallara cavab vermək istəyir. "Altıncı barmaq" hekayəsi də ibrətli bir hadisə ilə bağlıdır. Daha doğrusu, bu hekayədə artıq cəmiyyətin bəlasına çevrilmiş olan narkomanıyanın törətdiyi fəsadlardan bəhs olunur.

Narkotik təkə insanları fiziki cəhətdən məhv edir. Əxlaqı korlayır, mənəviyyəti zədələyir, ailələrin dağılmasına səbəb olur. Bir növ bu hekayədə biz kriminal bir hadisənin təsvirini görürük. Amma hadisə detektivlikdən çox mənəvi məzmun daşıyır. Çox ləyaqətli bir polis zabitanın öz vəzifəsinə vicdanlı münasibəti, prinsipli yanaşması haqqında məlumat alırıq. O, nə qədər öz vəzifəsinə, işinin tələblərinə uyğun hərəkət etsə də, bəzən insanı münasibətləri də ayaqlayıb keçə bilmir. Kamil adlı şəxs narkotikaya qurşanıb. Polis zabiti Əli Zəminli də məhz onun cinayətkar əməlini bilir və müvafiq tədbir üçün onun evinə gəlir. Qafar Cəfəri yeri gələndə dəqiq təfərrüatlarla da yararlana bilir. Polis zabitanın narkotikaya qurşanmış və həm də bu sahədə cinayətkar əməli ilə tanınmış Kamilin həbs etmək üçün gələndə buradakı psixoloji durumu görmək bəs edir ki, qanun keşikçilərinin də necə çətinliklərlə qarşılaşdıklarını təsvir edə bilək: "Kamilin alından muncuq kimi düzülən tər damcıları hər iki yanağından üzü aşağı süzülürdü. Təkrar sorğuya da cavab vermədiyindən Zəminli şübhəli şəxs kimi Kamilin də iştirakı təmin edilməklə mənzilə baxış keçirilməsinə göstəriş verdi. Otaqlardan və mətbəxdən sonra polis işçiləri balkona çıxdılar. Zəminlinin bütün nəzəri orada, divara dayanmış tumbada idi. Orucov şəxsən tumbanı ələk-vələk elədi. Məyus hal-

da başını tərpedəndə Zəminlinin dalağı sancdı. Kamilin bəzəlməmiş gözlərlə tumbaya zillənməş nəzərləri diqqətimizə yayınamadı. Vanna otağı da "təmiz" çıxdı. Sonuncu baxış keçirilən yer ayaqyolu oldu. Beş daqiqəyə kimi orda yubanan Orucov çölə çıxanda Zəminlini kənarə çəkib qulağına nəşə pıçıldadı. Əsəb keçirdiyi hiss olunsada, Zəminli təmkinini saxlamağa çalışdı. Mənzilə baxışla bağlı protokol yazmaq barədə civa göstəriş verəndən sonra illərin yorgunu kimi otağın sol küncündəki əldə düzəlmə masanın kənarına qoyulmuş katilə çöküdü. Sorğu dolu nəzərlərini yarıbayan katildə oturub bütün əməliyyat boyu səsinə çıxarmadan başını aşağı dikmiş qadına yönəldi". Beləliklə, açıq-aşkar Kamilin ciyətkar olduğu da bilinir, ancaq əldə fakt olmadığı üçün qanun keşikçiləri evi tərk edib getməli olurlar.

Vəziyyət tezliklə dəyişir. Kamilin anası polis reisinin yanına gəlir. Oğlunu həbs etməyi xahiş edir və Kamilin ailəni necə dəhşətli bir vəziyyətə saldığını danışır. O, günahsız, əzbəkəş həyat yolunda, sonsuz iztirablardan keçən anasını necə dəhşətli iztirablara məruz qoyub. Evi için-için dağıyıb satıb. Hətta Kamilin anası barmağın rəisə göstərir. Demək, Kamil son anda anasının barmağından üzüyü elə çəkib ki, onun barmağının dərisi də soyulub. "Ay oğul, o əlimdə altıncı barmaq olsa da, onu kə-

dən çölə çıxmadı, xəstəliyini də elə evində müalicə etdirdi. Nə qədər ağır olsa da, o bir dəfə olsun oğlunun ziyarətinə getmədi. Atasından xəlvəti qaradaşına ən aşağı həddə cəza verilməsini həll etsə də, Nazim də qardaşı ilə görüşmədi. Əvəzində isə rayondan gedən şikayətləri əsas tutub onun özünü vəzifədən çıxartdılar. Vəli kişi bu dərdə, bu rüsvayçılığa döza bilmədi. İki il əvvəl dünyasını dəyişdi. Zəminli rayonların birində prokuror köməkçisi işləyən tələbə dostunu hüsr məclisində yalnız buraxmadı". Bu hekayənin əsas mahiyyəti ondan ibarətdir ki, yəni, hər hansı bir ailədə sağlam bir insan olduğu kimi, qeyri-sağlam olan birisi də ola bilər. Hətta bar ağaclarında da bir budaqda sağlam, digər budaqda qeyri-sağlam meyvələr yetişə bilər. "Malış" hekayəsinin mahiyyətində də insanların fərdi həyat yolu seçmələrində onların təbiətlərində, xarakter-xüsusiyyətlərində gələn əlamətlər öz gücünü göstərir. Əsas odur ki, "Malış" hekayəsində də qeyri-insani həyat yolu seçən hər kəs öz təbiətinə uyğun, əməlinə, düşüncəsinə uyğun cəzasını ala bilər. Bu cəzanı ona həyat verir.

Maraqlıdır ki, Qafar Cəfərlinin hekayələrində cinayətkarlar qanunla cəzalanmaqdan çox, həyatın cəzalarına daha artıq dərəcədə məruz qalırlar. Yəni yazıçı belə bir fikri əsas götürür ki, ola bilsin hər hansı bir cinayətkarı qanun cəzalan-

QAFAR CƏFƏRLİNİN GÜZGÜSÜNDƏ

sib atmağın tərəfdarıyam, onu həbs edin" deyir. Dəqiq faktla təzədən polis işçiləri evə gəlirlər. Ancaq bu dəfə ananın yazıq, bədbəxt durumu polis reisinin qəlbini göynədir. O, ananın gözləri ilə yalvarışlarını başa düşür. Oğlunu həbs etmir, çıxıb gedir.

Əlbəttə, Kamil özünün cinayətkar əməlinin cəzasını çəkir. Bu, mənəvi iztirabdır. Kamil xəstə oğlunu qucaqlayıb ağlayır. Hər bir oxucuda belə bir inam yaranır ki, onun göz yaşları mənəvi mühitini yuya biləcək. Əlbəttə, hər şey Kamilin iradəsindən, zərərli veridşəndən ayrılması üçün mübarizəsindən asılıdır.

"Malış" hekayəsi həm obrazlar, həm də oxşar hadisə baxımından "Altıncı barmaq"ın davamı kimi oxunur. Burada biz yenidən polis rəisi Əli Zəminli ilə qarşılaşırıq. Əvvəlcə müəllif əsərin qəhrəmanları haqqında ətraflı və əhatəli məlumat verir: "Zəminli gözəlirni kağızdan çəkib fikrə daldı. Miriyevlər ailəsini bu rayona gəlməzdən əvvəl, tələbə yoldaşı Nazimin vasitəsi ilə tanıyırdı. Bilirdi ki, bu nəslin ağsaqqalı Vəli kişi köhnə ticarətçilərdən olub, ahmı onu "ta-cir" deyər çağırıb, rayonun adlı-sanlı adamlarından biri hesab edilirdi. Nazim onunla bir yerdə hüquq təhsili almış, qısa müddətdə rayonların birinə prokuror vəzifəsinə təyin olunmuşdu. Kiçik oğlu Həbib isə Tibb universitetində cəmi bir il oxuya bilməmişdi. Bütün vaxtını yeyib-içməklə, gəzib dolanmaqla, spirtli içki qəbul etməklə keçirtiyindən universitetdən qovulmuşdu. İl yarımılıq hərbi xidmətdən sonra Həbibin düzəlib evə dönəcəyini fikirləşən Vəli kişi yenə yanılmışdı. İki-üç ay keçməmiş Həbibin narkotika aludəçisi olması aşkar edildi. Ana xəstə oğlunun müalicəsi üçün çox əziyyətlər çəkdi, xeyli pul xərclədi, amma faydası olmadı. Üstəlik Həbib beş yüz qram tiryəklə tutularaq dəmir barmaqlıqlar arxasına göndərildi. Tərslikdən bu hadisə Zəminlinin rayona gəldiyi aya təsadüf etdi. Düzdü, həmin vaxtı Nazim və atası Vəli kişi hadisəyə görə nənəki Həbibin müdafiə etmədiklər, əksinə Zəminliyə haqq qazandırdılar. Kim bilir? Bəlkə bu üzde belə idi. Amma bu hadisə ailənin nüfuzuna böyük zərər vurdu. Vəli kişi aylarla ev-

dırmağa geciksən. Amma tale, tanrı cəzası var ki, heç bir cinayətkar bundan yaxa qurtara bilməz. Kitabda Qafar Cəfərlinin daha iki hekayəsi də var: "Sonuncu hesablaşma" və "Qisas gecəsi". Bu hekayələrdə əslində kifayət qədər müəmməl povest gücündədir. Hadisəçilik, hadisənin bixətli istiqamətdə axıran təsviri göstərir ki, bu hekayələr janr baxımından kifayət qədər fərqlidir.

Tədqiqatçı Allahverdi Eminovun da diqqətini cəlb etmiş maraqlı novellaları da qeyd etmək yerinə düşər. İnsafən Qafar Cəfərlinin kitabda üç maraqlı novellasının verildiyini təəddüd etmədən təqdir etməliyik. "Koma", "Alıcı" və bir də "Hədiyyə" əsərləri. Müəllif "koma" sözünün yazılışından və deyilişindən, ən başlıcası, səhv deyilişindən istifadə edərək daxmacıq, evcik mənasında komadan, koma xəstəliyi ilə bağlı məsələdə kifayət qədər maraqlı düşüncə münasibəti yaradıb. Bu da novellanın tələbinə uyğun situasiyanı yaradır. Vaqif Yusifli Qafar Cəfərlinin novellaları ilə bağlı yazır: "Saatin 61-ci deqiqəsi" kitabında Qafar Cəfərlinin maraqlı hekayələri və novellaları da təqdim edilir. Bu hekayə və novellalarda çağdaş həyatımızın müxtəlif hadisə və olaylarının söz açıdır. Cəmiyyətdə baş verən hadisələrin əks-sədasi, həm müəyyən bir kollektivdə, həm ailədə, həm də insanların qarşılıqlı münasibətlərində nəzərə çarpan ayrı-ayrı neqativ hallar bu yazıların əsas məzmununu təşkil edir. Niyə məhz neqativ hallar? O səbəbdən ki, mənfiyyətin ifşası müsbət, işığın, xeyirxahlığın təsdiqi kimi səslənir. Yəni müəllif demək istəyir ki, bizim həyatımız, yaşadığımız bu gərcəklik hələ ideal səviyədə deyil. Hələ də qanuna zidd hallar, mənfi tendensiyalar mənəvi həyatımızı pisləklərə sürükləyir. Amma nə qədər belə hallar baş versə də, həyatın gözəlliyinə xələl gətirə bilməzlər". Göründüyü kimi, Vaqif Yusifli Qafar Cəfərlinin nəsr yaradıcılığında həm janrlar, həm də mövzu müxtəlifliyini xüsusi səmimiyyətlə təqdir edir. Ən başlıcası, görkəmli tənqidçi cəmiyyətdə baş verən hadisələrin sənətdəki əks-sədasi kimi yaranan bilən əsərlərin dəyərini xüsusi təqdir edir. Çünki hər

hansı bir mənfi münasibət, hər hansı bir çatışmayan keyfiyyət sənətkarın yaradıcılığında tənqid olunursa, demək, bu faktıdır, demək, bu cəmiyyətdə baş verən hadisədir və bundan qaçmaq olmaz.

Qafar Cəfərlinin "Alıcı" və "Hədiyyə" novellaları da oxucu marağını təmin edir. İstər-istəməz oxucu hadisənin axırına qədər getməyə çalışır. Nəyin necə qurtardığını sanki gözləri ilə görmək istəyir. Bu da onun əsas göstəricisidir ki, Qafar Cəfəri əslində həyatı yazır. Hər hansı bir oxucu kimi biz özümüz də həyatda min dəfə gördüyümüz hadisəni bir daha sənədə görəndə sanki özümüzü inamımız yaranır. İnanırıq ki, gördüklərimiz baş verən həqiqətlərdir və burada gələcək yaşamamız üçün kifayət qədər ibrətlər var.

Qafar Cəfərlinin "Saatin 61-ci deqiqəsi" kitabında üç povesti də verilib. Onuz da Qafar Cəfəri həyatı kifayət qədər nəsr süzgəcindən keçirmək gücündə olan sənətkardır. Onun nəsr yaradıcılığı sözün həqiqi mənasında bu və ya digər dərəcədə həyatın müxtəlif tərəflərini əks etdirən lövhələrdən ibarətdir. Kitabda "Namus yarası", "Xəyanət", "Xoşbəxt əsirlər" adlı povestlər də oxuculara təqdim olunur. Bu povestlərin məgzi ilə bağlı Vaqif Yusiflinin düşüncələri kifayət qədər yetərlidir: "Detektiv janrında əsər yazmaq çətindir desəm, sözün doğrusunu söyləmiş olaram. Burada müəy-

yan professionalıq tələb olunur. Qafar Cəfəri bu janrdan bir-birindən maraqlı əsərlər yazmaqda davam edir və albatta, çoxillik təcrübəsi, müşahidələri ona kara gəlir. Detektiv əsərlərdə hər bir yazıçının dəyişilməyən qəhrəmanları olur və Qafar Cəfərlinin də qəhrəmanı Əli Zəminlidir - qanunların keşiyində dayanar, öz vəzifə borcunu namusla yerinə yetirən, gözünə güllə sıxılsa belə, qorxub çəkinməyən, cinayətkar alamanı qənimli...Adətən, detektiv əsərlərdə baş qəhrəmanın şəxsi həyatı, ictimai fəaliyyəti, ailə ilə bağlılığı o qədər də diqqət mərkəzinə çəkilir, onun kriminal əlamə, cinayətkar dəstəyə qarşı mübarizəsi, bu mübarizənin ayrı-ayrı detalları daha çox təsvir olunur. Qafar Cəfəri isə öz qəhrəmanını həyatın müxtəlif dolaylarından keçirir, onun həssaslığını, qayğıkeşliyini qətiyyətinə unutmur. Çiyində polis paqonları daşayan bir insanın mənəvi dünyasını da bizlərə təqdim edir. Təkcə baş qəhrəmanın deyil, povestlərdə iştirak edən obrazların da taleyi və şəxsi həyatını unutmur, onların bir insan kimi fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə çarpdırır". Detektiv janrla bağlı müxtəlif rəylər, fikirlər var. V.Yusifli də bu janrla bağlı maraqlı mülahizələrlə çıxış edir. Zənnimcə, onun qeydləri kifayət qədər dəyərli və tutarlıdır. Ancaq mən onu da qeyd etmək istəyirəm ki, Qafar Cəfərlinin detektiv povestləri kifayət qədər realılıqla səsləşir. Həyat həqiqətlərinə çox yaxındır. Ona görə də bu əsərlər maraqla oxunur. Yəqin ki, gələcəkdə də maraqla oxunacaq, çünki həyatla çox bağlıdır.

Zənnimcə, Q.Cəfəri kifayət qədər maraqlı yazıçıdır. Müasirlərimiz onun sənəti ilə tanış olmaq imkanını görə bilməsin. Çünki bu əsərlər əslində həyatın güzgüdə görünən tərəflərdir. Güzgüdə isə insan özünü görmək istəyini heç vaxt öldən vermir.

O başqa məsələdir ki, insan özünü güzgüdə görəndə hansı hissələri keçirir? Güzgünü sındırsın, yoxsa özünün kəmkəsini düzəltsin?!